

ню ефективності виховного впливу, досягненню головних цілей виховної роботи. Хоча труднощі і проблеми зберігаються, постійно нагадують про себе, проте вже є всі підстави говорити про серйозні досягнення.

Серйозною проблемою для ВНЗ залишається створення масової студентської організації. У багатьох ВНЗ існує студентська профспілка, створено студради, студкоми, навіть студентський сенат. Але відчувається гостра потреба у створенні єдиної вертикальної структури, здатної об'єднати розрізнені студентські організації, визначити їх цілі і завдання, загальну ідеологію їх діяльності. Підвищена активність студентів, зростання їх громадянськості і занепокоєності долями Вітчизни свідчить про необхідність подальшої поглибленої роботи над визначенням стратегії, генеральної лінії розвитку системи виховання у вищій школі.

Список літератури: 1. Реалізація в Україні принципів і завдань Болонського процесу (інформаційно-аналітичний матеріал МОН України). К., 2003. 2. Національна доктрина розвитку освіти: Затв. Указом Президента України від 17.04.2002 № 347 / 2002 // Освіта України. 2002. 23 квітня (№ 33). 3. Концепция воспитательной работы в условиях функционирования системы непрерывного образования. Х., 2004.

Надійшла до редколегії 02.06.04

В.С. Венедиктов

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Трансформація суспільно-політичних процесів в Україні, розвиток ринкової економіки, активізація міжнародного співробітництва мають своїми наслідками як позитивні тенденції, пов'язані зі збільшенням можливостей для кожного громадянина максимально реалізувати свої потреби у різноманітніших сферах діяльності, так і негативні, пов'язані з підвищенням ризику для певних соціальних груп стати жертвою злочинів у сфері торгівлі людьми. Зміна тотального державного контролю та режиму «залізної завіси» на свободу вибору будь-якої сфери діяльності та країни мешкання, крім безсумнівних переваг, що стосуються розширення кола свобод особи, тягне за собою підвищення можливості для певних осіб скористатися даними свободами для вибору віктимних форм поведінки. У зв'язку з цим важливою проблемою, від вирішення якої залежить можливість побудови правової держави в Україні, є досягнення такого стану розвитку суспільних відносин, за якого максимальна безпека особистості від злочинних посягань має досягатися без будь-якого обмеження її прав та свобод. У першу чергу це стосується вирішення проблеми протидії торгівлі людьми. Вирішення цієї проблеми ускладнюється різним рівнем правосвідомості різних верств населення, різного рівня їх обізнаності щодо особливостей працевлаштування за кордоном тощо. Вказане обумовлює необхідність комплексного, наукового підходу до підготовки фахівців, професійна діяльність яких має сприяти пониженню рівня торгівлі людьми як в Україні, так і за її межами.

Процес реформування суспільного життя України в теперішній час поєднаний із подоланням певних труднощів економічного, політичного та

організаційного порядку, обумовлених перехідним етапом у розвитку країни. У свою чергу це створює сприятливе підґрунтя для вчинення ряду злочинних діянь, які перешкоджають подальшому нормальному розвитку рідних демократичних змін, становленню України як соціально орієнтованої та правової держави. При цьому слід зазначити, що сама концепція правової держави завжди пов'язувалася й пов'язується перш за все з ідеями природних невідчужуваних прав людини, з їх визнанням, повагою та охороною такою державою.

Конституція України вперше закріпила достатньо широкий та різний за своїм змістом перелік природних та невідчужуваних прав людини. До їх числа відноситься й право кожної людини на свободу (ч.1 ст.29 Конституції України). Одним із злочинних посягань, які грубо порушують це право, є торгівля людьми.

Торгівля «живим товаром» отримала на сьогодні досить широке розповсюдження у всьому світі. Як відзначається у багатьох джерелах, кожного року у світі її жертвами стає близько 4 мільйонів людей, що приносить злочинцям понад 7 мільярдів доларів США щорічного прибутку. За розміром отримання доходів унаслідок здійснення злочинної діяльності торгівля людьми займає третє місце після торгівлі наркотиками та зброєю.

На сьогодні заборона торгівлі людьми передбачена в таких міжнародно-правових актах, як Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р., Конвенція про рабство 1926 р., Додаткова конвенція про заборону рабства, работоргівлі, а також аналогічних рабству інститутів і практики 1956 р., Конвенція про заборону торгівлі людьми та експлуатації проституції третіми особами 1949 р., Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. та багатьох інших. Усе це свідчить про неослабну увагу всього світового співтовариства до існуючої проблеми так званого «білого рабства», яка набула транснаціонального характеру.

Особливо актуальною є вона сьогодні і для України, де в останній час торгівля людьми (особливо жінками з метою їх сексуальної експлуатації) отримала значне поширення. Так, за оперативними даними Міністерства внутрішніх справ України, кожного року її жертвами стає близько двох тисяч громадян України. Вирішення цієї проблеми потребує координації зусиль правоохоронних органів, владних структур, політичних партій, громадських організацій, засобів мас-медіа. На жаль, сучасний стан співробітництва між ними в галузі попередження торгівлі людьми ще далекий від бажаного. Складається враження, що проблема сучасної работоргівлі отримує широкого висвітлення не з метою попередження даного виду злочинності, а для досягнення інших, прихованих цілей, наприклад, підвищення популярності у виборців або збільшення тиражу видання. Інакше чим можна пояснити той факт, що в одному й тому ж номері друкованого видання на першій сторінці критикується діяльність правоохоронних органів

у галузі боротьби з торгівлею людьми, а на іншій – містяться чисельні пропозиції високооплачуваної роботи для молодих жінок, яка не потребує ні освіти, ні досвіду, а лише добрих зовнішніх даних.

Створення діючої системи протидії торгівлі людьми вимагає системного, комплексного підходу насамперед до причин, які детермінують це негативне суспільне явище. По-перше, це соціальні умови життя суспільства, тобто правила і норми соціальної поведінки, які існують на теперішній час в Україні. Істотний вплив на їх формування здійснюють література, мистецтво, засоби масової інформації. Тому формування ними негативних образів представників влади за умов одночасного пропагування романтичного образу повії, яка у фіналі неодмінно стає дружиною мільйонера, є однією з причин виникнення довіри з боку молодих жінок із несформованим світоглядом до пропозицій влаштування на високооплачувану роботу для дівчат «без комплексів». За оцінками експертів, 20 % вивезених за кордон з метою сексуальної експлуатації жінок були завербовані через оголошення у пресі [1].

По-друге, це економічні причини, насамперед нерівномірність економічного розвитку різних регіонів України, що обумовлює процеси міграції. Для України проблема торгівлі людьми в її сучасному вимірі постала після падіння Берлінського муру та дезінтеграції СРСР. Зростання на початку 90-х років безробіття, особливо жіночого (понад 80%), неухильне зниження життєвого рівня населення, поступове втягнення країни до глобального ринку обміну товарів та послуг – усе це створило умови для поширення цього виду злочину і в Україні. До того ж специфіка географічного положення країни, «прозорість» українських кордонів певною мірою сприяли тому, що Україна опинилася на перехресті світових шляхів транспортування «живого товару» і почала використовуватися злочинними міжнародними угрупованнями як країна-транзит і країна-донор одночасно. Проте необхідно зауважити, що позитивна динаміка економічного розвитку України, що спостерігається протягом останніх років, у поєднанні зі зростанням кількості різноманітніших форм соціальної допомоги та позитивним досвідом функціонування державних служб зайнятості свідчить про певне зниження гостроти проблеми здобуття українським громадянами джерел існування. Тобто можна стверджувати, що проблема зайнятості поступово перетікає з площини економічної в площину світоглядну, а її сутність полягає вже не в тому, щоб здобути будь-яку роботу, а в тому, щоб дана робота найбільш відповідала прагненням та інтересам особистості.

По-третє, зниження рівня злочинності у сфері торгівлі людьми ускладнюється недосконалістю відповідного нормативно-правового регулювання. У 1998 р. вперше в Кримінальному кодексі України (ст.124-1 КК) встановлена відповідальність за торгівлю людьми, зміст якої ще в першій редакції викликав справедливу критику. В новій редакції ця стаття прийнята КК України 2001 р. (ст.149 КК), однак і тут вона не позбавлена ряду суттєвих недоліків. Сама по собі безоплатна передача людини у фактичну власність чи для тимчасового використання, так само як одержання людини внаслідок її купівлі чи іншої угоди, якщо ці діяння не пов'язані з переміщенням її через державний кордон України, не створюють складу злочину

за згаданою статтею; кримінальній відповідальності підлягає лише торговець, а покупець залишається нібито непричетним до такої злочинної торгівлі, крім випадків зв'язування або сексуального насильства над дітьми. Для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності необхідно довести усвідомлення нею неминучості факту наступної (після продажу) передачі жертви третій особі (особам), яка має використовувати її з певною метою (будь-якою із визначених у диспозиції статті), що в даному випадку унеможливує практичне застосування цієї норми. Вказане обумовлює необхідність внесення доповнень у кримінальне законодавство України, зокрема передбачити відповідальність за насильство в будь-яких його проявах, рабство та подібні йому практики, сексуальну експлуатацію. Вкрай необхідною є також розробка механізму грошової компенсації жертвам злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, за рахунок матеріальної відповідальності осіб, винних у вчиненні цього злочину. Додаткового правового врегулювання потребують правовідносини щодо найму для роботи за кордоном українських громадян шляхом введення для всіх юридичних осіб, які займаються працевлаштуванням за кордоном, вимоги обов'язкового дотримання письмової форми договору найму робочої сили та проведення обов'язкового страхування працівників за рахунок фірми, а також її зобов'язання відшкодувати збитки працівникові за невиконання умов договору.

У 2003 р. в Україні було порушено 289 карних справ за фактом торгівлі людьми [2]. Але в судах виносяться рішення лише по кожній 10 кримінальній справі, порушеній за даними фактами. З 604 кримінальних справ, порушених за всю історію України за фактами торгівлі людьми, судові рішення було винесено лише по 61-й. Причиною низького розкриття таких справ є специфіка їх розслідування, складності затримання осіб, причетних до злочину, і доказу їхньої провини. Така ситуація обумовлює необхідність удосконалення підготовки персоналу правоохоронних органів для вирішення проблем протидії торгівлі людьми.

Досвід діяльності підрозділів системи МВС України по боротьбі з торгівлею людьми свідчить, що лише набуття юридичних знань щодо злочинів у даній сфері само по собі є недостатнім для ефективної роботи. Досягнення мети створення досконалої правової системи для забезпечення захисту прав і свобод громадян потребує відповідного наукового забезпечення системи підготовки персоналу. Це можливо лише шляхом визначення основних організаційних і правових засад єдиної політики в галузі наукового забезпечення боротьби з торгівлею людьми, інтеграції наявного наукового потенціалу, результатів досліджень, втілення їх у площину підготовки персоналу. Ця проблема, яка має загальнодержавне значення, є комплексною та різноплановою і потребує об'єднання зусиль фахівців різних структур та відомств, що здійснюють правоохоронні функції, а також розробки концептуальних засад реформування наукового забезпечення правоохоронної діяльності.

Наукове забезпечення підготовки персоналу для боротьби з торгівлею людьми повинно охоплювати всі її складові. По-перше, наукового обґрунтування потребує визначення кола знань, вмінь та навичок та особистісних

якостей, наявність яких є умовою для ефективної роботи працівників підрозділів по боротьбі з торгівлею людьми. На рівні вищих відомчих закладів освіти особливі вимоги до підготовки персоналу можуть реалізовуватись у межах варіативної складової освіти. Так, досвід Управління Міністерства внутрішніх справ України в Харківській області свідчить, що досить часто в сферу злочинної діяльності щодо торгівлі людьми опиняються втягненими громадяни Китаю, В'єтнаму, Марокко, менталітет яких має суттєві відмінності. Отже, можна припустити, що ефективна робота з попередження торгівлі людьми в даному регіоні залежатиме від обізнаності працівників у галузі національної культури, звичаїв, особливостей соціальних стосунків у представників даних народів. Однак освітні програми не можуть бути побудовані на припущеннях, а вимагають кропіткої науково-дослідної роботи.

По-друге, персонал підрозділів по боротьбі з торгівлею людьми має володіти інформацією щодо найпоширеніших в даному регіоні шляхів та способів злочинної діяльності. Ситуація ускладнюється тим, що внаслідок різноманітніших причин, в тому числі морально-етичного характеру, особи, які мають відповідну інформацію, не прагнуть повідомити її працівникам правоохоронних органів. Дані ж соціологічних опитувань, що проводяться представниками неправоохоронних організацій, часто не несуть у собі кримінологічної інформації та не можуть бути використані у практичній роботі працівників органів внутрішніх справ. Це обумовлює необхідність створення сумісних робочих груп, до складу яких мають входити працівники підрозділів по боротьбі з торгівлею людьми, науковці системи МВС України та представники громадських фондів та організацій, які надають допомогу потерпілим від даного виду злочинів. Метою діяльності цих робочих груп має бути встановлення каналів вербування, шляхів транспортування та місць експлуатації жертв даного виду злочинів. Отримана інформація за умов забезпечення безпеки осіб, що її надають, має використовуватись для проведення оперативно-розшукових заходів та притягнення осіб, що вчинили злочин, до кримінальної відповідальності.

По-третє, особливості злочинів у сфері торгівлі людьми звичайно обумовлюють завдання потерпілим моральної травми, а неоднозначне ставлення до жертви з боку суспільної думки часто посилює негативний емоційний стан жертви та значно ускладнює процес розслідування. Тому необхідно складовою підготовки персоналу для підрозділів по боротьбі з торгівлею людьми є проходження відповідної психологічної підготовки віктимологічної спрямованості. Психологічна підготовка має включати переважно практичні заняття, на яких мають опрацьовуватись ефективно встановлення контакту з потерпілим, надання йому первинної психологічної допомоги, створення атмосфери безпеки.

По-четверте, наукового забезпечення потребує кадрова робота. На теперішній час нормативні вимоги до персоналу підрозділів по боротьбі з торгівлею людьми не відрізняються від вимог до працівників інших підрозділів. Їх особовий склад комплектується переважно чоловіками, що не завжди сприяє встановленню довіри та повідомлення суттєвих, але інтимно-

особистісних деталей злочину потерпілими-жінками. Звідси є доцільним проведення дослідження з метою визначення принципів заміщення посад у вказаних підрозділах, вимог до їх працівників, а також гендерних квот.

По-п'яте, як свідчать дані досліджень, в останні роки, з розвитком інформаційних технологій та світової мережі Інтернет, відбувається поширення дитячої порнографії як однієї з форм комп'ютерної злочинності, яка стала частиною сексуальної експлуатації жінок та дітей в глобальному масштабі [3]. Ця форма злочинності пов'язана з розвитком сучасних інформаційних технологій з передачі рухомого зображення людини разом із звуковим супроводом. Злочинні угруповання використовують Інтернет з метою запровадження нових способів експлуатації та зловживання правами жінок та дітей, що здійснюється часто навіть без їх згоди. Використовуючи техніку відеоконференції, транслюють живі секс-шоу, де чоловіки можуть диктувати жінкам та дітям їх дії, що є однією з пріоритетних причин торгівлі людьми – задоволення попиту частини «клієнтів». Саме завдяки такому способу експлуатації сексуальності іншої особи «клієнт» задовольняє свої бажання, залишаючись невідомим і уникаючи таким чином відповідальності. Жінки та діти виставляються не як люди, а як товар цієї принизливої торгівлі. Цей феномен необхідно вивчати, беручи до уваги швидкість, з якою він розвивається.

По-шосте, досвід України в сфері боротьби з торгівлею людьми є відносно нетривалим. Це робить доцільним вивчення тих методів та засобів боротьби з даним видом злочинів, що існують за кордоном. Разом з тим необхідно зробити зауваження щодо стану вирішення даної проблеми в так званих розвинених країнах. Так, за даними Центрального розвідувального управління, у Сполучені Штати Америки щорічно прибуває не менш ніж 50 тис. осіб, які перебувають у становищі рабів. Цей ринок приносить злочинцям 15-20 мільярдів доларів на рік. Проте з 2000 р., після прийняття в США закону про боротьбу з торгівлею людьми, що передбачає покарання до 20 років позбавлення волі, було розглянуто лише 250 кримінальних справ проти работоргівців, що не співвідносно з масштабами злочинів. Тому сліпе копіювання іноземного досвіду у даній сфері навряд чи буде корисним для України. Однак певні аспекти діяльності поліцейських структур щодо розкриття та профілактики торгівлі людьми могли б бути використані у роботі українських правоохоронців. Це робить необхідним розвиток наукового забезпечення підготовки персоналу підрозділів по боротьбі з торгівлею людьми у напрямку вивчення та узагальнення відповідного досвіду та аналізу можливості його використання в Україні.

По-сьоме, вимагає створення відповідної науково-методологічної бази профілактична робота, що здійснюється органами внутрішніх справ з метою попередження торгівлі людьми. Насамперед нею повинні бути охоплені так звані «групи ризику» – громадяни України, які виїжджають для роботи за кордон. Це потребує розробки навчальних програм для різних категорій населення з метою надання їм інформації про їх трудові та міграційні права, найпоширеніші засоби шахрайства та насильства стосовно

мігрантів та ознайомлення зі способами поведінки, які дозволять уникнути небажаних наслідків.

Розв'язання перерахованих завдань можливе лише шляхом визначення основних організаційних і правових засад єдиної політики у галузі наукового забезпечення правоохоронної діяльності, інтеграції наявного наукового потенціалу, результатів досліджень, напрацювань з підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів та здійснення інших заходів, спрямованих на підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, забезпечення конституційних гарантій охорони законних прав та інтересів громадян, суспільства і держави.

Список літератури: 1. Усенко О.В. Торгівля жінками як прояв кримінального бізнесу //Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2002. № 5. 2. Буйко Г. Боротьба з торгівлею людьми в Україні //Матеріали круглого столу «Співробітництво громадських організацій і депутатського корпусу в процесі ратифікації Палермської конвенції ООН». <http://www.obozrevatel.com.ua>. 3. Петренко М. Міжнародно-правові аспекти боротьби з дитячою порнографією в Інтернеті // Право України. 2001. № 10.

Надійшла до редколегії 15.03.04

В.В. Почуєва

МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОЇ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення системи викладання іноземних мов у вищій школі. У низці робіт розглядаються різноманітні напрями оптимізації навчального процесу, такі як: комплексність, комунікативність, проблемність, актуальність, мотиваційність. Зокрема, саме мотиваційне поле керує мовнокомунікативною діяльністю, що й стало темою статті. Метою роботи є розгляд механізму впливу мотивації на навчання іноземного спілкування.

Однією з важливих передумов взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності іноземною мовою є врахування її мотиваційного аспекту. Формування позитивних мотивів навчальної діяльності може значно підняти ефективність навчання через активізацію загально-функціональних психічних механізмів мислення, пам'яті, ймовірного прогнозування. При цьому розвиток мотивів повинен здійснюватись систематично та цілеспрямовано із врахуванням цієї діяльності і всіх її мотиваційних компонентів.

Як відомо, мовленнєва діяльність передбачає наявність характерних для неї потреб, без яких говорити можна лише про мовленнєві дії. Мотив як потреба, яка набула предметного сенсу, не тільки є джерелом мовленнєвої діяльності, але й входить в її внутрішню структуру, визначає і спрямовує цю діяльність. За дослідженнями І.А. Зімніної, А.А.Леонтьєва та інших психологів, мовленнєва діяльність іноземною мовою є метою і об'єктом навчання(1, 2, 3, 4, 5). Характеристики мовленнєвої діяльності, які виділяють психологи, є суттєво важливими для вирішення проблеми розвитку мотивів навчальної діяльності студентів.